

Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Частина IV

ні зі значущими іншими, втрата ідентичності, а також роз'єднання з самими собою і своїм психічним досвідом. Позиція самовідчуження – це відчуття неповноти, обмеженості, упертості свого «Я», супроводжуване негативними емоціями. А професійне відчуження – це багатогорне явище, яке зумовлено не смисловими і ціннісними конфліктами особистості в професійній сфері, нестійкістю життєвої позиції особистості, відсутністю реальних життєвих цілей у професійній діяльності, униканням відповідальності за події власного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безносов С. П. Професійна деформація особистості / Безносов С. П. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.
2. Леонтьев Д. А. Новые горизонты проблемы смысла в психологии / Д. А. Леонтьев // Материалы международной конференции. – М.: «Смысл», 2005. – С. 36–48.
3. Мадди С. Р. Смыслообразование в процессах принятия решения / С. Р. Мадди // Психологический журнал. – Т. 26. – 2005. – С. 92.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 23. – С. 188–192.
5. Силаева А. А. Структурно-функциональная модель отчуждения подростков / А. А. Силаева // Вестник МГОУ. – Серия «Психологические науки». – М., 2007. – №3.
6. Титаренко Д. С. Деформация механизмов психологической защиты личности у спасателей МЧС Украины / Д. С. Титаренко // Коченовские чтения «Психология и право в современной России». – С. 265–266.
7. Фрейд З. Будущее одной иллюзии / З. Фрейд // Сумерки богов. – М.: Изд-во политической литературы, 1989. – 109 с.
8. Фромм Э. Здоровое общество. Доклад о Христе / Фромм Э. – М.: Транзиткнига, 2005. – 571 с.

УДК 159.9.316.6

Слободяник В.І. канд.т псих. наук, заступник декана гуманітарного факультету ЛДУ БЖД, м.Львів

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА

В статті розглядається теоретичні аспекти формування особистості курсанта навчального закладу системи ДСНС. Обсудуются социально-психологичні чинники, які формують особистість. Розглядаються три стадії розвитку особистості як процесу входження її в різні соціальні групи

Ключові слова: курсант соціальна група, навчання, особистість, фрактали.

В статті розглядаються теоретичні аспекти формування особистості курсанта навчального закладу системи ДСНС. Описуються соціально-психологічні фактори, які формують особистість. Розглядаються три стадії розвитку особистості як процесу входження її в різні соціальні групи

Ключевые слова: курсант социальная группа, обучение, личность, фракталы.

200

Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Частина IV

Вступ. Формування особистості людини триває все життя, втім період навчання в випусному навчальному закладі відіграє особливу роль у цьому процесі. Саме в цей час у курсанта закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він вийде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбудуватиметься його подальший розвиток як особистості. Тому питання особистісного становлення курсантів в аспекті їхньої професійної діяльності має постійно знаходитися в центрі уваги вищого навчального закладу. Для цього система навчально-освітнього процесу повинна бути побудована на ґрунті гармонізації розвитку курсанта і як особистості, і як фахівця.

Сучасна вітчизняна психологія має в своєму арсеналі значну кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного розвитку студентів та курсантів у взаємозв'язку з їхньою професіоналізацією. В контексті специфіки навчального віку як важливої стадії розвитку особистості цю проблему розглядали Б.Ананьєв [2, ст.220–221], О.М. Лисоньєва [2, ст.219–220], Д. Дворяшин, Н. Лейсахов, О.Степанова. З'ясуванню сутності, етапів і детермінуючих чинників становлення особистості присвятили свої дослідження К.Абульханова-Славська [1, ст.299], В. Бодрич, С. Клімов, А.Маркова. Визначенням ролі й місця зрілості, інтересів, мотивів та особистісних рис у формуванні професійно важливих якостей займався Е.Зеєр [3], Т. Кудрявцев, Б.Ломов. На сучасному етапі особливого значення набуває потреба особистісного підходу щодо формування особистості фахівця-професіонала, розвитку його професійної самосвідомості (І.В.Дубровіна, Л.В.Долгинська, С.Д. Макименко, Н.В.Четелєва та ін.).

Враховуючи у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу особливостей психосоціального та особистісного розвитку курсантів є важливим напрямом вдосконалення взаємодії в системі "викладач - курсант" на основі рефлексивно-особистісного підходу. Знання особливостей особистісного становлення курсантів із перспективною проекцією на професійну діяльність у майбутньому і стало предметом нашого аналізу.

Теорії розвитку та формування особистості дітей та дорослих на даний момент розвитку людства ще не повністю і недостатньо добре розроблено. Сьогодні практично немає якоїсь єдиної теорії, здатної дати чітке уявлення про дану проблему.

Виявлення основного матеріалу дослідження. Найважливішою соціально-психологічною проблемою, яка може виникнути в процесі навчальної діяльності в курсантів, які навчаються у вищих навчальних закладах ДСНС України є проблема морального дозрівання, однією з найголовніших причин цього є перехід юнака від повної батьківської опіки до лав курсантського середовища, в якому курсант має себе відчувати частиною (структурною одиницею) групи (зводу), курсу, факультету і в цілому всього університету, тобто курсант як і всі майбутні офіцери має одночасно послугувати службову діяльність та навчання.

Ця проблема вивчалася представниками різних наук, і тому розроблені різноманітні підходи:

1. Так, у межах діяльнісного підходу було розроблено теорію розвитку особистості як процесу входження її в різні соціальні групи (О.В. Петровська-Клей). Цей процес охоплює три стадії:

201

цьому самому особистість слід розглядати як множинну або систему субособистостей, а соціум – як безліч або систему особистостей.

Інтегральність виявляється як мінімум в активності, пов'язаності, цілісності, синергетичності й акмеологічності.

Різноманіття вияву модальностей складається з таких підсистем:

- якісної (емоції) – зразки, емоції, почуття;
- аналітичної (раціо) – семантичні значення, уявлення, думки;
- субстанційної (інтуїцію) – символічні значення, передчуття, надії, вірування, ідеали;
- буттєвої (екзистенцію) – існування, переживання;
- діючої (працю) – поведінкові акти, дії вчинки; [4 ст. 924].

Всі ці вище перераховані системи та підсистема впливають на розвиток та формування особистості, які в подальшому також впливають на особистісні характеристики курсантів вищих навчальних закладів ДСНС України на успішність у навчанні.

Особливістю формування особистості курсанта є те, що за Л.С.Виготським його можна віднести до не проформованого, тобто такого, кінцеві форми якого не є визначеними, які існують в суспільстві. Крім того, у науковій літературі роблять спроби визначити об'єктивний критерій розв'язку та формування особистості курсанта вищого навчального закладу ДСНС України стикаються з цілком зрозумілими ускладненнями. В психології є декілька понять, що безпосередньо пов'язані з цим і можуть допомогти прояснити. Це поняття зрілості, самоактуалізації та самореалізації. У науковій літературі з психології розвитку людини існує два суттєво відмінних погляди на розуміння зрілості:

- зрілість - це певний віковий період у житті людини;
- зрілість - це характеристика високого розвитку певних психічних функцій.

Психологічна зрілість курсанта характеризує високий рівень розвитку сенсорних, мнемічних, інтелектуальних та емоційно-вольових процесів, що забезпечує високий рівень функціонування курсанта в процесі навчання, його готовність аналізувати і усвідомлювати події і явища зовнішнього світу.

Отже, особистісна зрілість на відміну від психологічної виявляє рівень самопізнання, саморозуміння і характеризується якісним новоутворенням – здатністю до самопізнання.

Відмінність особистісної зрілості від соціальної у тому, що остання передбачає відповідність саморепрезентації і поведінки людини вимогам та очікуванням суспільства, відповідальності виконання певних соціальних ролей за певним сценарієм. Змістом же особистісної зрілості є відповідальна поведінка певним чином відповідно до загальних моральних принципів та особистого місця.

Втім, чим більше зростає його здатність до соціальної точки зору є особистістю, тим більше зростає його здатність до подальшого розвитку, як і Амануєв констатує: "...настання зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), особистості (громадська), суб'єкта пізнання (розумова зрілість) і праці (професійна зрілість) в часі не співпадають, і подібна гетерохтонність зрілості зростає у всіх формаціях". [4 ст.262].

а) адаптації;

б) індивідуалізації;

в) інтеграції.

Тобто спочатку людина пристосовується до групи (родина, дружина ком-панія, група(звод) тощо), потім демонструє свою індивідуальність і після цього зливається з групою, починаючи трансформувати її

життєдіяльність.

2. Системний підхід. Припускає одночасне вивчення всіх аспектів розвитку та формування особистості курсанта, а також допомагає зрозуміти їхню взаємозв'язок та взаємозумовленість.

Система – це сукупність частин (підсистем) та їхніх взаємозв'язків, взаємозв'язок та взаємозумовленість. Цей системний підхід ми порівнюємо з розвитком і взаємодією різних підсистем. Як у психологічній системі, у нас є фізична, розумова, соціальна та емоційна підсистема. Цей системний підхід ми порівнюємо з розвитком і взаємодією різних підсистем. Цей системний підхід ми порівнюємо з розвитком і взаємодією різних підсистем. Цей системний підхід ми порівнюємо з розвитком і взаємодією різних підсистем.

Основа вимога системного підходу – розглядати особистість як цілісну систему, розуміти курсанта не лише тоді, коли вивчаємо його взаємини з родиною, друзями, групою(зводом) та іншими соціальними інститутами, а й виходячи з його взаємини з суспільством, друзями, групою(зводом) та іншими соціальними інститутами, а й виходячи з його взаємини з суспільством, друзями, групою(зводом) та іншими соціальними інститутами.

Головною метою та завданням вищої освіти є підготовка висококваліфікованого фахівця та розвиток і формування особистості юнака (курсанта) який вступає до вищого навчального закладу. Варіації цих задач можливі через пошук оптимальних умов організації навчання вищих навчальних закладів ДСНС України на їх успішність у навчанні. [1 ст.329-335].

Психологічна зрілість курсанта характеризує високий рівень розвитку сенсорних, мнемічних, інтелектуальних та емоційно-вольових процесів, що забезпечує високий рівень функціонування курсанта в процесі навчання, його готовність аналізувати і усвідомлювати події і явища зовнішнього світу.

Отже, особистісна зрілість на відміну від психологічної виявляє рівень самопізнання, саморозуміння і характеризується якісним новоутворенням – здатністю до самопізнання.

Відмінність особистісної зрілості від соціальної у тому, що остання передбачає відповідність саморепрезентації і поведінки людини вимогам та очікуванням суспільства, відповідальності виконання певних соціальних ролей за певним сценарієм.

Втім, чим більше зростає його здатність до соціальної точки зору є особистістю, тим більше зростає його здатність до подальшого розвитку, як і Амануєв констатує: "...настання зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), особистості (громадська), суб'єкта пізнання (розумова зрілість) і праці (професійна зрілість) в часі не співпадають, і подібна гетерохтонність зрілості зростає у всіх формаціях". [4 ст.262].

3. Інтегральний підхід. Відповідно до нього, наша психічна активність впливає на становлення та розвиток особистості майбутнього фахівця.

Отже, особистісна зрілість на відміну від психологічної виявляє рівень самопізнання, саморозуміння і характеризується якісним новоутворенням – здатністю до самопізнання.

Відмінність особистісної зрілості від соціальної у тому, що остання передбачає відповідність саморепрезентації і поведінки людини вимогам та очікуванням суспільства, відповідальності виконання певних соціальних ролей за певним сценарієм.

Втім, чим більше зростає його здатність до соціальної точки зору є особистістю, тим більше зростає його здатність до подальшого розвитку, як і Амануєв констатує: "...настання зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), особистості (громадська), суб'єкта пізнання (розумова зрілість) і праці (професійна зрілість) в часі не співпадають, і подібна гетерохтонність зрілості зростає у всіх формаціях". [4 ст.262].

• Толерантність - терпимість до різних думок, неупереджене ставлення до людей та подій;

• Відповідальність - визнання себе автором певного вчинку і прийняття на себе його наслідків;

• Глибинність переживань - відчуття гармонії зі світом, здатність до вершинних - особливо радісних - та "плато переживань", за яких набувається нове ставлення до світу;

• Життєва філософія - усвідомлення людиною власної реальності у контексті оточуючого світу у пошуку сенсу життя. Змістовними характеристиками життєвої філософії є життєва позиція, життєві принципи та життєве кредо.[6 ст.28]

Перші п'ять рис на думку О.С.Штепа є яскравою ознакою особистості, що самоактуалізується. Проте, лише за достатньої вираженості наступних рис можна говорити про те, що особистості, які самоактуалізуються, не обов'язково є зрілими. У той же час сама по собі самоактуалізація є одночасно ознакою і процесом кристалізації пропріуму зрілої особистості.

Висновки. Узагальнюючи сказане, автор (О.С.Штепа) робить висновок, що особистісна зрілість характеризується процесом внутрішньоособистісної трансформації, джерелом якого є потреба особистості у самоактуалізації та відчутті ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується самопослдовністю особистості, а продуктивність - її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації і змістом особистісної зрілості є відповідальна побудова людиною власної концепції життя згідно з загальними моральними принципами та особистою місією. [6 ст.28]

ЛІТЕРАТУРИ:

1. І.М. Мостова Першкурсику: Поради психолога.- Київ. Тандем, 2000.- 76с.;
2. О.Г. Мороз Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. Посібник для молод. виклад. аспірантів і майбутніх майстрів/ О.Г. Мороз, О.С. Палаєва, В.І. Юрченко. М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. Ін-т вищ. освіти АПН України.- Київ, 2003.- 267ст.;
3. Пинаєва С.Е., Андреев Н.В. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости // Вопросы психологии
4. В.В. Радул Соціально-професійне становлення особистості // Монографія/ За ред. В.В. Радула.- Кіровоград: Імекс ЛТД, 2002.-263ст.;
5. Шляхи підвищення ефективності навчальної діяльності студентів.// Наукові записки. Випуск 27. К.-2006р. ст. 329-335.
6. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості //Практична психологія та соціальна робота. - 2004.- №2. - ст.26-32.

В роботах К.Г. Юнга для позначення процесу особистісного зростання використовується термін "індивідуація" [5 ст.43], що означає "шлях до себе", або "самореалізацію", метою якої є набуття внутрішнього стрижня, усвідомлення людиною певного центру в його психічному бутті, що дозволяє йому більше не пов'язувати своє майбутнє, своє щастя, а іноді і своє життя із зовнішніми посередниками: обставинами, навчанням, ідеями, іншими курсантами, офіцерами тощо.[6 ст.208]

Цісна особистість передбачає "впізнання і відповідальність за своє цілісне буття, за його хороші і погані сторони". З психотерапії походять і визначення поняття самоактуалізації [5 ст.108-109], (А. Маслоу) і особистості що самоактуалізується, подібне до поняття "повністю функціональної особи" (в феноменологічному підході К. Роллєрса), "аутентичної особи" (в гештальт-терапії Ф.Б.Перлса) та ін. О.С.Штепою [6 ст.26-32] був проведений контент-аналіз переліків особистісних характеристик особистості, яка продуктивно розвивається за роботами К.Юнга, В.Штерна, Е.Фромма, В.Франкла, Л.Севі, А.Менегетті, Р.Ассалжолі, А.Бандурі, К.Роллєрса, А.Маслоу, Е.Шостромі, Дж.Стівенса, Р.Кетана, А.Елліса, К.Нарахно, Ф.Перлза, П.Вайншайна, К.Холла та Г.Ліндсей, Б.Лівехуда, С.Холлєра та М.Чаплєра, Н.Богданова, А.Рєана та Н.Бордовської, Ш.Блєра, Д.Сюєра, Б.О.Клімова. Виведені риси названі "пропріумом зрілої особистості".

- 1) синергічність;
 - 2) автономність;
 - 3) контактність;
 - 4) самоприйняття;
 - 5) креативність;
 - 6) толерантність;
 - 7) відповідальність;
 - 8) глибинність переживань;
 - 9) здатність до децентрації та наявність власної життєвої філософії
- Змістовно ці особистісні характеристики є такими.
- Синергічність - характеризується здатністю до цілісного сприйняття світу та оточуючих людей, здебільшого курсанти, до розуміння взаємопов'язаності суперечностей;
 - Автономність - виявляється у вмінні довіряти власним судженням та діяти відповідно до них, наявності власної, незалежної від оточення системи цінностей;
 - Контактність - характеризує здатність до швидкого встановлення глибоких контактів з людьми;
 - Самоприйняття - безозічно позитивне ставлення до себе, незалежно чи на існуючі недоліки;
 - Креативність - здатність до загостреного сприйняття дійсності, створення чогось нового, що раніше не було, творча спрямованість;
 - Децентрація - здатність розглядати явища з різних точок зору, розуміння і прийняття того, що інші люди можуть сприймати інакше, ніж іншому, вміння відтворювати точку зору іншого;